

І. Ю. Шеліховська,

*аспірант наукової лабораторії з проблем
протидії злочинності навчально-наукового інституту № 1,
Національна академія внутрішніх справ
пл. Солом'янська, 1, м. Київ, 03035, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6704-6597>*

ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ЗА ПОЧАТКОМ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НАРКОЗЛОЧИНІВ

Анотація. Через різні причини розслідування кримінальних правопорушень у сфері наркообігу проводять не завжди ефективно. Зумовлено це, серед іншого, проблемами процесуального керівництва, що можуть мати як об'єктивне, так і суб'єктивне походження. Їх виявлення та розроблення напрямів усунення потребує наукового дослідження. Мета статті полягає у визначенні основ прокурорського нагляду за початком досудового розслідування наркозлочинів. Для дослідження використовувалися системно-структурний, порівняльно-правовий, логіко-юридичний та інші методи. За результатами дослідження з'ясовано, що для кожної зі слідчих ситуацій розслідування наркозлочинів притаманні власні особливості процесуального керівництва досудовим розслідуванням на його початковому етапі. Тому особливого значення для прокурора набуває, по-перше, кваліфікація вчиненого (або такого, що готується) наркозлочину, по-друге, криміналістична характеристика цього злочину, пов'язана з обставинами його вчинення. Від конфігурації поєднання цих двох чинників залежить концепція організації і тактики досудового розслідування та процесуального керівництва ним. У будь-якому разі на початковому етапі розслідування наркозлочинів особливої уваги прокурора потребують питання: перевірки дотримання всіх формальних вимог закону під час винесення керівником відповідного підрозділу поліції постанови про призначення слідчого або дізнавача в кримінальному провадженні, що підтверджуватиме наявність повноважень на проведення слідчих дій; наявність у матеріалах кримінального провадження постанови керівника прокуратури про призначення прокурора (групи прокурорів) у цьому кримінальному провадженні; перевірки правильності кваліфікації наркозлочину слідчим (дізнавачем); перевірки виконання слідчим вимог кримінального процесуального закону під час затримання особи в частині роз'яснення затриманому (підозрюваному) його прав, а також надання можливості реалізації цих прав; перевірки дотримання всіх формальних вимог під час проведення невідкладних процесуальних дій і складання відповідних протоколів; контролю своєчасності повідомлення затриманому про підозру, звернення до слідчого судді з клопотанням про обрання запобіжного заходу, визнання вилученого майна доказами в кримінальному провадженні, накладення на них арешту, вчасного призначення слідчим необхідних експертиз, а також проведення першочергових слідчих, зокрема й негласних слідчих (розшукових) дій. Практична значущість дослідження полягає в можливості використання його результатів для вдосконалення чинного законодавства та нормативно-правових актів, а також практики прокурорського нагляду за розслідуванням наркозлочинів.

Ключові слова: процесуальне керівництво; кримінальна протиправність; наркотичні засоби; судова експертиза; права людини; можливості Інтернету.

Вступ

В умовах збройної агресії проти України суттєву небезпеку для держави і суспільства становлять внутрішні загрози, серед яких особливе місце належить кримінальній протиправності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та їх аналогів (наркозлочинність). Кримінальні правопорушення в цій сфері (наркозлочини) спричиняють поширення наркоманії та деградацію частини суспільства, руйнують генофонд нації, сприяють вчиненню наркозалежними особами широкого спектра інших кримінальних правопорушень.

Проте через різні причини розслідування кримінальних правопорушень у сфері наркообігу далеко не завжди проводять ефективно. Зумовлено це також і проблемами процесуального

керівництва, що можуть мати як об'єктивне, так і суб'єктивне походження. Їх виявлення та розроблення напрямів усунення потребує наукового дослідження.

Останніми роками питання досудового розслідування наркозлочинів вітчизняні науковці комплексно не вивчали. Їх праці присвячувалися здебільшого окремим аспектам цієї проблематики. Наприклад, зроблено спроби виявити основні помилки, яких припускаються слідчі та оперативні підрозділи під час досудового розслідування наркозлочинів, а також окреслити можливі напрями їх уникнення (Kolomiets, 2019); висвітлено особливості розслідування контрабанди наркотичних засобів, що їх вчиняють організовані групи та злочинні організації (Rudnytskyi, 2019); окреслено типові слідчі ситуації під час збуту

наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів за допомогою Інтернету (Mitiakin, 2020b); розглянуто деякі питання застосування спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів (Kolodras, & Sylenok, 2021); визначено особливості та порядок використання електронних документів у процесі доказування кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів (Holovin, 2021, Lystopad 4); на монографічному рівні розглянуто організаційно-правові аспекти контролю за вчиненням кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (Korniienko, & Holovin, 2022); порушено питання використання елементів криміналістичної характеристики на початковому етапі розслідування перевезення наркотичних засобів залізничним транспортом (Pyrih, & Prokhorov, 2022); зроблено спробу надати рекомендації з проведення огляду, обшуку та використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях щодо наркозлочинів (Senchenko, 2023); визначено окремі елементи криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків (Yankovskyi, 2024).

Отже, останні п'ять років досліджувались окремі аспекти досудового розслідування наркозлочинів, а наукові розвідки прокурорського нагляду за таким розслідуванням не проводилися. Не розроблялися і питання процесуального керівництва досудовим розслідуванням наркозлочинів у контексті його поділу на початковий і подальший етапи.

Матеріали та методи

Мета статті полягає у визначенні основ прокурорського нагляду за початком досудового розслідування наркозлочинів. Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання, а саме: з'ясувати, який період розслідування наркозлочинів слід вважати початковим; визначити головні чинники, які впливають на організацію процесуального керівництва на цьому етапі досудового розслідування; окреслити найважливіші елементи предмета прокурорського нагляду на початку розслідування наркозлочинів.

Для виконання зазначених завдань проаналізовано та узагальнено положення низки нормативно-правових актів, серед яких: Конституція України, Кримінальний і Кримінальний процесуальний кодекси України, закони України «Про прокуратуру», «Про Національну поліцію», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та

зловживанню ними»; наказ Генерального прокурора «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 30 вересня 2021 р. № 309; Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 7 липня 2017 р. № 575. Аналізування й узагальнення цих документів проводилося з огляду на практику їх застосування в конкретних кримінальних провадженнях щодо наркозлочинів (загалом вивчено 100 проваджень щодо тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень), а також крізь призму рішень Верховного Суду в провадженнях досліджуваної категорії. Здобуті результати зіставлено з положеннями праць вітчизняних науковців і проаналізовано разом із висновками зарубіжних учених щодо прокурорського нагляду за розслідуванням наркозлочинів.

Результати та обговорення

Дотримання вимог кримінального процесуального закону та науково обґрунтованих і апробованих практикою криміналістичних методик на початковому етапі досудового розслідування наркозлочинів є чи не головною умовою викриття та притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Саме на цьому етапі закладається фундамент майбутнього обвинувачення, забезпечується необхідний обсяг і допустимість доказів.

Як слушно зазначають у науковій літературі (Mitiakin, 2020a), ефективність досудового розслідування незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (зокрема і з використанням можливостей Інтернету) напряму залежить від лінії поведінки слідчого, прокурора одразу з моменту початку такого розслідування.

Дослідження особливостей прокурорського нагляду за початковим етапом досудового розслідування наркозлочинів зумовлює потребу визначення меж цього етапу. Але сьогодні в криміналістичній науці бракує єдиного підходу до розмежування досудового розслідування на певні етапи. Водночас представники цієї науки наголошують (Pchelina, 2016) на необхідності такого розмежування через його важливе значення для організації досудового розслідування. Вони також звертають увагу на умовність і залежність цього поділу від особливостей розслідування певних категорій кримінальних правопорушень.

Здебільшого зазначений поділ засновується на процесуальних критеріях, ґрунтуючись на положеннях ст. 214, 219, 276, 283, 290, 291 КПК України. Виокремлюють початковий, наступний (подальший) і завершальний етапи досудового розслідування. А межами початкового етапу вважають унесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) і повідомлення особі про підозру. З такого повідомлення розпочинається наступний (подальший) етап досудового розслідування, який закінчується наданням доступу до матеріалів досудового розслідування (Blahuta et al., 2019, s. 14).

Але далеко не завжди саме процесуальні критерії доцільно брати за основу для визначення етапів досудового розслідування. Як слушно зауважує науковець (Chervinskyi, 2024, s. 108), у провадженнях, де розслідуються «кримінальні» ДТП, від унесення відомостей до ЄРДР до повідомлення особи про підозру може пройти багато часу. Інколи це пояснюється складністю і тривалістю експертиз, без яких неможливо повідомити особі про підозру (хоча з матеріалів провадження вже зрозуміло, хто саме допустив ДТП), а то й неможливістю швидко встановити та затримати винуватця ДТП, який зник із місця пригоди. Тому весь цей час слідчий або перебуває в очікуванні результатів експертиз, або виконує рутинну планову роботу зі встановлення особи винного, його місця перебування та обставин кримінального правопорушення.

Власну специфіку мають і наркозлочини. Причому доволі широкий їх спектр зумовлює особливості початкового етапу різних кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Зокрема тоді, коли до ЄРДР вноситься інформація про організацію невідомими особами безконтактного збуту наркотичних засобів із використанням ресурсів Інтернету, від початку досудового розслідування до повідомлення особі про підозру (як і в більшості випадків кримінальних ДТП) може минути багато часу. Така сама ситуація ймовірна і під час розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 310 КК України, у разі виявлення посівів нарковмісних рослин у лісах, на землях державної чи комунальної власності. Якщо ж підставою для внесення відомостей до ЄРДР стало затримання особи безпосередньо під час вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 305, 307–310 КК України, початковий етап досудового розслідування матиме інші тривалість і зміст.

Як убачається з аналізу матеріалів кримінальних проваджень щодо наркозлочинів, початковим доцільно вважати період, який розпочинається

внесенням відомостей до ЄРДР (або ж процесуальними діями, що йому передували, – затримання та/або огляд місця події) і завершується закінченням усіх невідкладних процесуальних дій (тобто таких, найменше зволікання в проведенні яких ставить під загрозу одержання фактичних даних щодо обставин кримінального правопорушення та надалі може слугувати підставою для сумніву щодо допустимості таких даних як доказів). У кожному конкретному випадку такий етап буде різним.

Незважаючи на те що переважна частина процесуальних дій на початку розслідування наркозлочинів (негласні слідчі (розшукові) дії, затримання, огляд місця події, обшук, огляд мобільного телефона, допит тощо) відбувається без особистої участі прокурора, останній відіграє провідну роль у забезпеченні ефективності та законності цих дій, сприяє організації взаємодії слідчих, оперативних працівників, експертів. Своїми вказівками та методичною допомогою слідчому він забезпечує належність і допустимість доказів, сприяє обранню оптимальної тактики розслідування та окремих процесуальних дій.

Тому особливого значення набуває невідкладне призначення процесуального керівника в разі внесення до ЄРДР відомостей про вчинення або підготовку наркозлочину. Таке призначення має бути не лише невідкладним, а й оформленим із неухильним дотриманням вимог закону. Про це, зокрема, свідчить судова практика в провадженнях зазначеної категорії.

Так, у постанові Верховного Суду від 1 квітня 2021 р. у справі за обвинуваченням особи у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 307 КК України (№ 642/5974/18), зазначено: «Системний аналіз статей 36, 37, 110 КПК свідчить про те, що рішення про призначення (визначення) прокурора, який здійснюватиме повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні, та у разі необхідності групи прокурорів, які здійснюватимуть такі повноваження, обов'язково повинно прийматися у формі постанови, яка має міститись у матеріалах досудового розслідування для підтвердження факту наявності повноважень, і така постанова має відповідати передбаченим КПК вимогам до процесуального рішення у формі постанови. У тому числі бути підписаною службовою особою, яка її прийняла. Відсутність такої постанови або невідповідності її керівником відповідного органу прокуратури обумовлює недопустимість доказів, зібраних під час досудового розслідування, як таких, що зібрані під наглядом і процесуальним керівництвом прокурора (прокурорів), який не мав на те законних повноважень».

Отже, у кримінальних провадженнях щодо наркозлочинів зволікання з призначенням прокурора (групи прокурорів), слідчого або дізнавача, які проводили досудове розслідування, або ж недоліки постанови можуть призвести до того, що результати всіх слідчих дій початкового етапу досудового розслідування надалі годі використовувати в доказуванні у зв'язку з визнанням їх недопустимими згідно зі ст. 89 КПК України. Тому прокурор, призначений процесуальним керівником досудового розслідування наркозлочину, насамперед має перевірити відповідність постанови про своє призначення вимогам КПК України та наказу Генерального прокурора «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 30 вересня 2021 р. № 309, а також відповідність призначення слідчого (дізнавача) згідно з даними про рух кримінального провадження в Єдиному реєстрі досудових розслідувань. Упевнившись у законності своїх повноважень, прокурор може скеровувати перебіг досудового розслідування, ґрунтуючись на аналізі конкретної слідчої ситуації. Водночас слідчий (дізнавач) із моменту винесення відповідної постанови та надання їм повноважень на здійснення досудового розслідування в кримінальному провадженні в ЄРДР зможуть проводити слідчі дії, маючи необхідні на те повноваження, які надав керівник.

Спільними зусиллями науковців і практиків (Tsutskiridze et al., 2021) визначено типові слідчі ситуації та алгоритм першочергових слідчих (розшукових) дій під час розслідування незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (зокрема і з використанням телекомунікаційних технологій).

Окремі дослідники висловлюють власний погляд на перелік таких ситуацій (Mitiakin, 2020b), а також удаються до їх характеристики на початковому етапі розслідування специфічних наркозлочинів, як-от контрабанда наркотичних засобів, що її вчиняють організовані групи та злочинні організації (Rudnytskyi, 2019), перевезення наркотичних засобів залізничним транспортом (Pyrih, & Prokhorov, 2022) тощо.

Для кожної зі слідчих ситуацій притаманні власні особливості процесуального керівництва досудовим розслідуванням на його початковому етапі. Тому особливого значення набуває: по-перше, кваліфікація слідчим (дізнавачем) вчиненого (або такого, що готується) кримінального правопорушення та подальша перевірка правильності цієї кваліфікації прокурором; по-друге, криміналістична характеристика саме цього кримінального правопорушення.

Щодо кваліфікації слідчим (дізнавачем) певного діяння у сфері наркообігу насамперед має вирішуватися питання, чи є таке діяння кримінально караним. Аналіз практики Верховного Суду з цих питань засвідчує, що в разі наявності предмета протиправного посягання вирішальним є визначення і точне встановлення його ознак, які дають змогу відокремити протиправні діяння від тих, дії з якими не тягнуть за собою кримінальної відповідальності і тому не можуть розглядатися як кримінальне правопорушення. Так, кримінальна відповідальність за ст. 309 КК України настає за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту, коли розмір наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, що були предметом цього кримінального правопорушення, є невеликим відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» від 6 травня 2000 р. № 770 (редакція від 5 грудня 2012 р.) та згідно з наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу» від 1 серпня 2000 р. № 188. Водночас ті самі дії з наркотичними засобами або психотропними речовинами, вчинені особою без мети збуту, коли маса таких речовин не досягає невеликих розмірів, тягне відповідальність за ст. 44 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

У частині кваліфікації часто перед слідчим і прокурором постає питання визначення наявності мети збуту в особи, яка зберігала наркотичний засіб, що впливає на кваліфікацію її дій за найпоширенішою категорією наркозлочинів (ст. 307 і 309 КК України). Це питання особливо актуалізується тоді, коли початково кримінальне правопорушення кваліфіковано та розслідувалося за ст. 307 КК України з подальшою зміною підозри на кримінальне правопорушення, передбачене ст. 309 КК України, тобто менш тяжке. Адже п. 3 наказу Генерального прокурора «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 30 вересня 2021 р. № 309 такі випадки (зміни підозри на менш тяжке кримінальне правопорушення) підлягають обов'язковому моніторингу на предмет можливих порушень вимог кримінального процесуального законодавства України.

З огляду на викладене особливої актуальності набувають правові позиції Верховного Суду щодо кваліфікації наркозлочинів, на які прокурор має зважати у своїй роботі. Серед таких позицій – висновки щодо застосування норм права, які

містяться в постанові Третньої судової палати Касаційного кримінального суду від 7 квітня 2024 р. (справа № 203/337/19). З-поміж іншого там зазначено: «Про умисел на збут наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів може свідчити як відповідна домовленість із особою, яка придбала ці засоби чи речовини, так й інші обставини, зокрема: великий або особливо великий їх розмір; спосіб упакування та розфасування; поведінка суб'єкта злочину; те, що особа сама наркотичні засоби або психотропні речовини не вживає, але виготовляє та зберігає їх тощо. При цьому, якщо висновок суду про наявність умислу особи на збут наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів ґрунтується на великому або особливо великому розмірі відповідної речовини, її упакуванні та розфасуванні, то у такому випадку повинні бути досліджені обставини, за яких особа придбала відповідний засіб чи речовину, в тому числі, чи залежало від волі особи те, який розмір речовини опиниться у володінні особи, та її розфасування. Зокрема, якщо особа здійснює свідоме придбання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів у значному розмірі (шляхом купівлі, обміну, безоплатно), виготовляє їх, зберігає у відповідному фасуванні, що об'єктивно перевищує потреби такої особи у власному вживанні, то в такому випадку може мати місце умисел на збут. Якщо ж волею особи не обумовлено того, скільки наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів опиниться у її володінні (як у випадку зі знахідкою), то у такому разі умисел на збут потребує більш ретельного дослідження».

На практиці спостерігаються різні підходи прокурорів до кваліфікації дій «закладників», тобто осіб, які облаштовують схованки з разовими дозами наркотичних засобів на місцевості для подальшого їх збуту організаторами кримінально протиправного бізнесу з використанням ресурсів Інтернету. Досить часто прокурори погоджуються з позицією слідчих, згідно з якою кожна «закладку» потрібно кваліфікувати як окреме кримінальне правопорушення. Такий підхід дає змогу слідчим значно збільшити кількісні показники в роботі, на які попри жодні законні підстави і нормативні вимоги орієнтуються й досі.

Проте такий підхід суперечить практиці Верховного Суду. Так, у постанові від 22 березня 2023 р. у справі № 161/1921/20 зазначено, що приписи ст. 214 КПК України не містять вимог про внесення до ЄРДР за окремим порядковим номером відомостей про вчинення кожного з тих діянь, що охоплюються єдиним умислом особи і передбачені відповідною частиною ст. 307 КК України як альтернативні форми виявлення суспільно

небезпечного діяння (наприклад, протиправне придбання, зберігання з метою збуту і збут психотропної речовини в ч. 1 ст. 307 КК України) і за правилами кваліфікації є такими, що утворюють один склад кримінального правопорушення.

Поряд із цим, розмежовуючи єдиний кримінально протиправний умисел на продовжуване кримінальне правопорушення від багатоепізодних діянь, у кожному окремому випадку слід зважати на момент виникнення умислу, тривалість часового проміжку між кожним окремим діянням, місце закінчення кожного з кримінально протиправних діянь, зокрема, місце залишення кожної з так званих закладок і відстань між місцями їх схову тощо. Зазначене розмежування сприятиме не лише правильному визначенню кваліфікації діяння, а й установленню наявності такої кваліфікуючої ознаки, як повторність.

Різні підходи спостерігаємо на практиці і щодо дій, пов'язаних із контрабандою наркотичних засобів. У цьому аспекті набуває ваги постановова Верховного Суду від 9 квітня 2020 р. у справі № 727/6578/17, у якій зазначено: «Якщо предмети контрабанди виявлено під час огляду чи перегляду речей або ж особистого огляду, у тому числі повторного, при виїзді за межі України (вивезенні товарів, пересиланні поштових відправлень), вчинене кваліфікується за ст.ст. 15 і 305 КК України як замах на контрабанду. А от незаконне переміщення на територію України (тобто ввіз на її територію) предметів контрабанди, які виявлено під час митного контролю, утворює закінчений склад цього злочину».

Охопити в межах цієї праці особливості кваліфікації прокурором усіх наркозлочинів неможливо. Те саме, і навіть більше, стосується і криміналістичної характеристики означених діянь. Адже кожне з них може вчинятися з різних умов та обставин (Vashchenko, 2019; Yankovskyi, 2024). Тому розгляньмо лише основні з особливостей процесуального керівництва досудовим розслідуванням на прикладі найпоширеніших наркозлочинів, а саме тих, що передбачені ст. 309 та 307 КК України (зважаючи на сучасні тенденції щодо використання для розповсюдження заборонених для вільного обігу речовин можливостей Інтернету).

Найбільш типовою ситуацією початку досудового розслідування наркозлочинів є затримання працівниками поліції особи, яка зберігає при собі наркотичні засоби з метою збуту (або без такої мети), із подальшим викликом слідчо-оперативної групи та внесенням відповідних відомостей до ЄРДР. Така ситуація може бути як результатом оперативного (ініціативного) пошуку або оперативної розробки, так і випадковістю. Незрідка трапляється й затримання особи за ре-

зультатами контролю за вчиненням наркозлочину у формі оперативної закупки. Ці дві ситуації відрізняються часом унесення відомостей до ЄРДР, яке в другому випадку передуює затриманню, а в першому – навпаки. Але в будь-якому разі аналіз практики прокурорського нагляду засвідчує, що на етапі затримання особи працівники поліції припускаються процесуальних помилок, які надалі можуть негативно впливати на виконання завдань кримінального провадження.

Насамперед це стосується роз'яснення затриманому його прав і забезпечення можливості їх реалізувати. Так, згідно зі ст. 209 КПК України особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд з уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою.

Зазвичай особа, яку зупинили працівники поліції через імовірність зберігання нею наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, змушена залишатися поряд із ними до приїзду слідчо-оперативної групи (як і після її прибуття) саме через підкорення наказу, а інколи і через застосування сили.

Відповідно до ч. 4 ст. 208 КПК України уповноважена службовою особою, що здійснила затримання особи, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування згідно з положеннями ст. 213 цього Кодексу, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом.

З моменту затримання особа фактично одночасно набуває і статусу підозрюваного. Адже відповідно до ч. 1 ст. 42 КПК України підозрюваним, серед іншого, є особа, яку затримано за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. Частиною першою ст. 48 передбачено, що слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані надати затриманій особі допомогу в установленні зв'язку із захисником або особами, які можуть запросити захисника, а також надати можливість використати засоби зв'язку для запрошення захисника.

Отже, саме в той момент, коли особу, яку зупинили працівники поліції у зв'язку з перевіркою її причетності до вчинення наркозлочину, позбавлено можливості вільно пересуватися (піти з місця, де її зупинили), у неї виникають права як затриманого, так і підозрюваного. Але досить часто уповноважені особи (працівники поліції),

які здійснили фактичне затримання, не роз'яснюють затриманому його прав, а слідчий, який прибув на місце події, не вживає невідкладних заходів для забезпечення права затриманого на захист. Надалі сторона захисту це може використати як підставу, аби вимагати в суду визнання одержаних доказів недопустимими.

Захисника часто залучають із запізненням. Тому останній прибуває для участі в процедурі затримання особи в порядку ст. 208 КПК України через кілька годин.

Цей час оперативні працівники (ще до приїзду СОГ) і слідчий (до прибуття адвоката) активно використовують для отримання інформації, яка може сприяти ефективному розслідуванню. Вони проводять опитування затриманого (щодо місць і каналів, способів придбання та збуту наркотичних засобів, кількості й обставин уже вчинених наркозлочинів, спільників у кримінально протиправній діяльності та ін.), відбирають письмові пояснення, намагаються дізнатися пароль мобільного телефона, провести його оперативний огляд, визначити місця (координати) «закладок» із наркотичними засобами. Крім того, цей час можуть використати оперативні працівники та слідчий для отримання заяв затриманого про надання добровільної згоди на огляд (обшук) його житла, про добровільне надання мобільного телефона (або іншої електронної інформаційної системи) тощо. Роз'яснюють затриманому його права лише з початком офіційної процедури затримання (слідчий) або ж із прибуттям захисника (адвокат).

У таких ситуаціях фактично конкурують два окремих завдання кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України:

забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини; застосування до кожного учасника кримінального провадження належної правової процедури.

Адже за описаних ситуацій забезпечення швидкого, повного (ефективного) розслідування відбувається завдяки тому, що стосовно затриманого за підозрою у вчиненні наркозлочину порушується належна правова процедура.

З огляду на зазначене, зауважимо, що відповідно до правової позиції Великої Палати Верховного Суду, окресленої в постанові від 31 серпня 2022 р. у справі № 756/10060/17, послідовність викладення в диспозиції правової норми наведених вище завдань дає підстави для висновку, що застосування належної юридичної процедури є не самоціллю, а важливою умовою досягнення результатів кримінального судочинства, визначених законодавцем як пріоритетні, – захисту особи,

суспільства та держави від кримінально протиправних посягань, охорони прав і свобод людини, забезпечення оперативного й ефективного розкриття кримінальних правопорушень і справедливого судового розгляду.

Водночас невідповідність тим чи тим вимогам закону нівелює доказове значення відомостей, одержаних у результаті відповідних процесуальних дій, не в будь-якому випадку, а лише в разі, якщо вона призвела до порушення прав людини і основоположних свобод або ж ставить під сумнів походження доказів, їх надійність і достовірність.

Аналогічну правову позицію викладено у постановках Верховного Суду від 15 вересня 2022 р. у справі № 577/195/20; від 28 лютого 2023 р. у справі № 761/34746/17; від 17 травня 2023 р. у справі № 607/20877/19; від 4 жовтня 2023 р. у справі № 159/1506/20. Аналіз зазначеної та іншої судової практики засвідчує, коли матеріалами кримінального провадження підтверджено, що слідчий забезпечив виконання ключових вимог КПК України щодо процедури затримання (присутність захисника, роз'яснення затриманому його прав), суди критично сприймають твердження сторони захисту про порушення зазначеної процедури, які траплялися в проміжок між моментом фактичного затримання та початком затримання як процесуальної дії.

Вважаємо таку практику в кримінальних провадженнях щодо наркозлочинів цілком виправданою з кількох причин. По-перше, інформація, яку отримали працівники поліції в зазначений проміжок часу, не має доказового значення та надалі використовується лише в оперативно-тактичних цілях. По-друге, ця інформація часто дає змогу запобігти поширенню наркотизму. Так, за отриманими координатами оперативні працівники незрідка відшукують значну кількість ще не придбаних «закладок», устанавлюють спільників затриманого в кримінально протиправній діяльності, дізнаються особливості систем логічного захисту електронних інформаційних систем, якими послуговувався затриманий.

У таких ситуаціях використовується ефект несподіваності, раптовості. Якщо затриманому в цей час роз'яснювати його права та забезпечувати їх повну реалізацію (зокрема й очікувати захисника), цей ефект втрачатиметься.

Отже, попри формальне порушення належної правової процедури щодо затриманого за підозрою у вчиненні наркозлочину застосування оперативними працівниками та слідчим описаного вище підходу не потребує актів прокурорського реагування. Відтермінування такої процедури в часі виправдано: з одного боку, тим, що відомості про вчинення кримінального правопорушення

ще не внесено до ЄРДР (тобто не розпочато досудового розслідування, немає кримінального провадження), а оперативні працівники діють у межах Закону України «Про Національну поліцію» і вживають превентивних поліцейських заходів; з другого – вторинністю дотримання належної правової процедури щодо необхідності захисту суспільства від кримінальних діянь у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

Акти прокурорського реагування доцільні, коли потенційні твердження сторони захисту про порушення належної правової процедури не можуть бути спростовані (або прямо підтверджуються) матеріалами кримінального провадження, що може потягнути за собою визнання судом недопустимими доказів сторони обвинувачення. Такі випадки, зокрема, пов'язані з тим, що слідчий не зазначає в протоколі всіх учасників затримання як процесуальної дії (спеціаліста, оперативних працівників, понятих, особу, яка здійснює відеофіксацію процесуальної дії), не роз'яснює їм їхніх процесуальних прав та обов'язків, не забезпечує безперервної фіксації процесу обшуку особи за допомогою технічних засобів, зазначає неправильну адресу місця проведення слідчої дії або неправильний час її проведення. Важливим є також і зазначення слідчим у протоколі огляду місця події всіх вилучених предметів та спецпакетів, у які їх запаковують, з наданням учасникам процесуальної дії можливості пересвідчитися в цілісності спецпакетів і відповідності їхніх номерів. Зазначене важливе, коли вирішується питання, чи не відбувалося перепакування або ж заміна речових доказів на інші, що потягло б їхню недопустимість.

Процесуальні помилки, яких припустився слідчий, затримуючи наркозбудувача, прокурор виправити не може. А от відреагувати на них зобов'язаний, насамперед із профілактичною метою. У цих випадках основним засобом такого реагування є надсилання листа керівникові відповідного підрозділу правоохоронного органу з вимогою притягнення до відповідальності слідчого, який припустився процесуальних помилок. Покарання одного слідчого сприятиме тому, що й інші їх уникатимуть.

Важливим аспектом початкового етапу розслідування наркозлочинів є визначення кола та послідовності проведення невідкладних процесуальних дій. Відповідні рішення має приймати слідчий (дізнавач) як основний суб'єкт досудового розслідування (Chornous, & Leliuk, 2023). Проте прокурор має контролювати це питання. Адже сьогодні, в умовах навантаження на слідчих, що постійно зростає, значної плинності кадрів органів досудового розслідування (особливо в Національній поліції

України) і розмиття професійного ядра, слідчий із суб'єктивних причин може упустити період найбільш ефективного проведення СРД і НСРД.

Прокурорський нагляд у частині визначення кола та послідовності проведення невідкладних процесуальних дій у провадженнях щодо наркозлочинів може здійснюватися через обговорення на оперативній нараді стану досудового розслідування кримінального провадження, надання слідчому (дознавачу) письмових вказівок прокурора в порядку ст. 36 КПК України, складення графіка проведення слідчих дій і графіка заслуховування подальшого стану досудового розслідування у справі. Але таке можливо лише після внесення відомостей до ЄРДР та винесення постанови про призначення групи прокурорів у цьому кримінальному провадженні. Тобто реальний вплив на визначення слідчим методики досудового розслідування прокурор може здійснювати після його офіційного початку.

Водночас згідно із ч. 3 ст. 214 КПК України до внесення відомостей у ЄРДР може бути проведений огляд місця події. Саме це положення постійно використовують у провадженнях щодо наркозлочинів. Тому прокуророві, якому доручено процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, потрібно переконатися, що під час цієї дії слідчий не припустився помилок і порушень, які надалі можуть завадити виконанню завдань кримінального провадження.

Як слушно зауважують у методичній літературі (Mustetsa et al., 2022), неприпустимим є проведення під виглядом огляду місця події обшуку для відшукування вилучених із вільного обігу засобів і речовин. Така правова позиція ґрунтується на усталеній практиці Верховного Суду, яку, серед іншого, втілено в постановках від 26 листопада 2019 р. у справі № 310/4839/17; від 7 червня 2018 р. у справі № 740/5066/15-к; від 8 лютого 2018 р. у справі № 754/5978/16-к; від 21 січня 2020 р. у справі № 381/2316/17.

В останньому випадку Верховний Суд, розглядаючи провадження за обвинуваченням особи у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 309 КК України, констатував незаконність проведення особистого обшуку в межах огляду та наголосив на тому, що затримання особи в порядку ст. 208 КПК України не проводилося, протокол її затримання не складався, процесуальні права не роз'яснювалися, а отже фактично обшук був проведений із грубим порушенням вимог кримінального процесуального закону, а докази, здобуті в результаті проведення цього обшуку, належить визнати недопустимими.

Крім того, типовим прикладом досліджуваного порушення є перевірка поліцейським внутріш-

ніх частин одягу особи під приводом поверхневої перевірки особи в порядку ст. 34 Закону України «Про Національну поліцію», що передбачає проведення по поверхні вбрання особи рукою, спеціальним приладом або засобом, візуальний огляд особи, а також самостійну демонстрацію вмісту особистих речей чи добровільну їх видачу. У цьому разі поверхнева перевірка може бути частиною огляду місця події, що проводять відповідно до вимог ст. 237 КПК України.

3-поміж останніх рішень Верховного Суду, де констатовано, що проведення обшуку особи під час проведення огляду місця події не передбачено і регулюється іншими нормами кримінального процесуального закону, – постанова від 3 червня 2024 р. у справі № 759/5346/20 за обвинуваченням особи у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 307 КК України.

Зауважимо, що досить часто сторона захисту в провадженнях досліджуваної категорії наголошує на недопустимості як доказів речей, вилучених у особи в процесі її обшуку, проведеного в межах затримання без ухвали слідчого судді. Таку позицію, серед іншого, обґрунтовано висновками окремих науковців, які вважають (e.g., Hloviuk, 2016, s. 185), оскільки ст. 236 КПК України має загальну назву «Обшук», а інших особливостей юридичної підстави для проведення обшуку жодна норма, крім ч. 5 ст. 236 КПК України, не передбачає, відповідно, якщо бракує спеціальної, слід застосовувати норму загальну та робити висновки (хоч який парадоксальний і складний він був у практичному застосуванні) про те, що обшук особи, крім випадків, передбачених ч. 5 ст. 236 КПК України, може проводитися лише на підставі ухвали слідчого судді.

Проте Верховний Суд неодноразово висловлював із такого приводу іншу позицію. В одному з останніх рішень цього органу (постанова від 5 червня 2024 р. у справі № 725/5934/22) із цього питання зазначено: «обшук особи фактично не є окремою слідчою дією, а поглинається такою дією, як затримання чи обшук житла (уповноважена службова особа, слідчий, прокурор може здійснити обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених ч. 7 ст. 223 і ст. 236 цього Кодексу (ч. 3 ст. 208 КПК України)».

Як слушно зазначає науковець (Pototskyi, 2022, s. 219), «затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення є кримінальним процесуальним гібридом застосування примусу та отримання необхідної інформації на первісному етапі розслідування. Фактично процедура кримінального процесуального затримання, окрім примусових дій, охоплює гібридні елементи обшуку, освідчування та відібрання пояснень».

Зважаючи на викладене, наголосимо, що прокуророві потрібно звернути увагу на випадки здійснення слідчим змивів із рук особи (для подальшого виявлення часток наркотичних засобів та/або психотропних речовин) під час затримання, обшуку особи та огляду місця події. Адже огляд тіла людини з метою виявлення слідів кримінального правопорушення є самостійною слідчою дією – освідуванням, що здійснюється в іншому порядку, визначеному ст. 241 КПК України (Mustetsa et al., 2022). Саме таку позицію висловив Верховний Суд у постанові від 19 березня 2020 р. у справі № 127/3712/17.

Стосовно пояснень затриманого вони є одним із засобів установлення інших епізодів його протиправної діяльності, зокрема щодо облаштування схованок із поодинокими дозами наркотичних засобів у публічно доступних місцях із метою подальшого продажу.

У разі одержання інформації про наявність «закладок» прокуророві слід проконтролювати якнайшвидше їх вилучення з дотриманням усіх процесуальних вимог, щоб запобігти їх продажу організаторами кримінально протиправного бізнесу та забезпечити отримання стороною обвинувачення належних і допустимих доказів.

Таке вилучення процесуально оформлюють протоколом огляду місця події. Об'єктом огляду стають ділянки місцевості, де було облаштовано схованки з наркотичними засобами. Здебільшого місця «закладок» визначають за координатами, отриманими в результаті оперативного огляду мобільного телефона затриманого, проведеного ще до прибуття захисника та початку офіційної процедури затримання.

Телефон повертають, щоб пізніше вилучити його із застосуванням технічних засобів фіксації. Іноді оперативні працівники відбирають у затриманого письмові пояснення, де він зазначає, що добровільно в усному порядку повідомив координати облаштованих ним схованок із наркотичними засобами (без згадки про огляд мобільного телефона).

Виявлення захисником таких пояснень у матеріалах кримінального провадження дає йому підстави стверджувати про наявність розумного сумніву в тому, що інформацію отримано в законний спосіб. Адже пересічна людина не може без спеціальних зусиль запам'ятати кілька пар семизначних чисел, якими і є географічні координати. Тому прокурору потрібно проконтролювати, аби такі пояснення не потрапили до матеріалів кримінального провадження, тим паче що в цій категорії кримінальних правопорушень вони не мають жодного доказового значення.

Проведення огляду місця події з метою вилучення «закладок» наркотичних засобів без участі

підозрюваного та його захисника містить у собі певні ризики. Так, під час огляду місця події планується віднайти та вилучити майно підозрюваного (так звані закладки з невідомою на той час речовиною). Вилучення майна є порушенням прав особи. Тому відповідно до ч. 3 ст. 223 КПК України слідчий зобов'язаний вжити належних заходів для забезпечення присутності під час проведення слідчої (розшукової) дії особи, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені, тобто підозрюваного. Реалізація останнім права на захист передбачала також присутність на огляді місця події і його захисника. Надалі це може використати сторона захисту як один з аргументів на користь визнання протоколу огляду місця події недопустимим доказом.

Із цих причин прокурору та слідчому варто не лише запросити підозрюваного та його захисника до участі в огляді місця події, а й переконати їх у доцільності такої участі в активній формі (із самостійним добровільним повідомленням підозрюваним конкретних місць зберігання наркотичних засобів). Аргументами для такого переконання можуть бути:

відсилання до судової практики Верховного Суду, яка свідчить, що за відсутності грубого порушення фундаментальних прав суди визнають винними осіб, затриманих у такій ситуації, але в разі наявності відповідних підстав обирають їм покарання із застосуванням норм ст. 69 (призначення основного покарання нижче від найнижчої межі, установленної в санкції статті) і ст. 75 (звільнення від відбування покарання з випробуванням) КК України;

обіцянка в разі наявності відповідних підстав зазначити в обвинувальному акті як обставини, що пом'якшують покарання, щире каяття, активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення або (та) обіцянка запропонувати підозрюваному угоду про визнання винуватості на вигідних для нього умовах;

роз'яснення, що «закладки» працівники поліції однаково відшукають і вилучать.

Ті самі аргументи (за винятком останнього) прокуророві доцільно використовувати, пропонуючи затриманому надати добровільну письмову згоду на проведення невідкладного огляду його житла (автомобіля) із метою відшукування працівниками поліції наркотичних засобів, які він може там зберігати. Цю слідчу (розшукову) дію науковці (Senchenko, 2023) відносять до переліку обов'язкових на початку досудового розслідування наркозлочинів.

У разі проведення огляду житла за відсутності зазначеної вище згоди одержані докази мають бути визнані недопустимими. Адже чч. 1 і 3 ст. 233

КПК України встановлюють заборону проникнення до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді, крім випадків, пов'язаних з урятуванням життя людей і майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, яких підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення. Відшукання наркотичних засобів до таких випадків не належить.

За відсутності добровільної згоди затриманої особи на обшук її житла прокуророві слід проконтролювати, щоб слідчий невідкладно підготував клопотання про проведення обшуку та надіслав його до суду (після погодження з прокурором). За такої ситуації, безумовно, втрачається ефект оперативності та раптовості, знижується ймовірність отримання речових доказів. Але такий крок необхідний для забезпечення повноти та всебічності досудового розслідування.

У методичній літературі зазначають (Mustetsa et al., 2022), що ефект раптовості доцільно використовувати і для одержання необхідної інформації, застосовуючи невідкладне проведення допиту затриманого. Такий підхід не дає допитуваному змоги обмірковувати відповіді та підвищує ймовірність повного та достовірного викладення ним обставин події, а отже сприяє правильному плануванню перебігу досудового розслідування незалежно від того, що особа згодом змінила показання. Водночас зауважимо, що здебільшого затримані особи, керуючись порадами захисника, відмовляються від такого допиту з посиланням на положення ст. 63 Конституції України. Проведення ж невідкладного допиту без участі захисника надалі може бути використане як підстава для заяви про порушення права на захист (зокрема в провадженнях щодо особливо тяжких наркозлочинів), а також про недопустимість доказів, здобутих завдяки інформації, отриманої під час допиту, проведеного з порушенням права на захист.

А втім, розглядаючи особливості процесуального керівництва досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, фахівці зауважують (Papusha, 2015, s. 102), що в складних для доказування кримінальних провадженнях прокуророві доцільно брати участь у допиті як підозрюваного, так і всіх свідків. Це твердження досі не втрачає актуальності, зважаючи на дефіцит кваліфікованих кадрів органів досудового розслідування Національної поліції України та зниження рівня професійної підготовки слідчих. Інакше загальний вал кримінальних проваджень досліджуваної категорії та високе навантаження на прокурорів зумовлює неможливість практичної реалізації

зазначеної пропозиції. А отже вагомим значення набуває підвищення професійної компетентності слідчих Національної поліції України.

На початковому етапі досудового розслідування прокуророві також доцільно проконтролювати вчасність визнання речовими доказами вилучених предметів і речовин, а також звернення слідчого з клопотанням до слідчого судді про накладення арешту на все вилучене майно. Адже відповідно до вимог ч. 5 ст. 171 КПК України клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна має подаватися не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якої його було вилучено.

Важливим аспектом прокурорського нагляду на початковому етапі досудового розслідування наркозлочинів є вчасне та методично виважене призначення слідчим експертиз. Типовими експертизами в цій категорії кримінальних проваджень є експертиза речовин (визначення наявності у вилучених речовинах наркотичних засобів або психотропних речовин, їх ваги та концентрації) і молекулярно-генетична (порівняльний аналіз профілів ДНК підозрюваного із ДНК-профілями, отриманими з паковань наркотичних засобів). Брак контролю з боку прокурора за вчасним винесенням відповідних постанов, надсиланням їх до експертних установ, коректним формулюванням питань згодом може призвести до численних процесуальних проблем.

Вимагати від слідчого в стислі строки організувати проведення потрібних експертиз прокурор має право, ґрунтуючись не лише на певних криміналістичних методиках і методичних рекомендаціях, а й на положеннях нормативно-правових актів. Так, третім абзацом п. 3 розд. XI Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженої наказом МВС України від 7 липня 2017 р. № 575, у кримінальному провадженні про злочин у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів на слідчого покладено обов'язок упродовж доби після вилучення наркотичних засобів винести постанову про призначення експертизи та надіслати її з відповідними додатками для виконання до державної спеціалізованої установи, що здійснює судово-експертну діяльність, і забезпечити надсилання до експертної установи матеріалів, необхідних для проведення судової експертизи.

Молекулярно-генетичну експертизу в провадженнях досліджуваної категорії проводять

із метою одержання доказів фізичного контакту підозрюваного з пакуванням наркотичних засобів (поліетиленові пакети, ізоляційна стрічка, пластиківні кульки тощо). Сьогодні проведення цих експертиз значно ускладнено через надмірні навантаження експертів цього профілю, зумовлені потребою першочергового проведення експертиз щодо воєнних злочинів країни-агресора, винесення постанов за якими має масовий характер. Через це строки молекулярно-генетичних експертиз у кримінальних провадженнях щодо наркозлочинів може в кілька разів перевищувати строки досудового розслідування. Непоодинокі випадки, коли результати цих експертиз надходять слідчому після надсилання до суду обвинувального акта, а то й після набрання вироком суду законної сили.

З огляду на викладене зауважимо, що на поліетиленових пакетах, ізоляційній стрічці, пластиківних кульках, інших матеріалах, які зазвичай використовують для пакування наркотичних засобів, здебільшого добре зберігаються відбитки пальців особи, яка брала їх до рук. Тому прокуророві варто зорієнтувати слідчого на проведення дактилоскопічної експертизи, результати якої можуть бути використані в кримінальних провадженнях щодо наркозлочинів із тією самою метою, що й результати молекулярно-генетичної експертизи.

Залежно від фактичних обставин кримінального правопорушення прокуророві як процесуальному керівнику досудового розслідування необхідно визначитися з доцільністю проведення інших експертиз, серед яких:

судово-наркологічна – проводять для встановлення факту хвороби особи на алкоголізм чи наркоманію, необхідності або відсутності протипоказань щодо примусового лікування такої особи, а також щоб з'ясувати питання, які наркотичні засоби та яким способом приймає особа;

судово-біологічна – застосовують, щоб визначити факт належності рослин до переліку наркотичних;

судово-фармацевтична – проводять, щоб установити належність речовин до лікарських засобів, визначити їх найменування, відповідність умісту й інших параметрів вимогам Державної фармакопеї України, з'ясувати порядок відпуску з лікувальною метою, зокрема й форм і граничної кількості відпуску за одним рецептом (Mustetsa et al., 2022).

Важливим елементом початкового етапу розслідування тяжких та особливо тяжких наркозлочинів є невідкладне (одразу після затримання особи) проведення її аудіо-, відеоконтролю в умовах ізолятора тимчасового тримання (ІТТ). Невідкладність цієї НСРД зумовлена тим, що строк

тримання підозрюваного в ІТТ обмежений – до винесення слідчим суддею рішення за результатами клопотання слідчого, прокурора про обрання особі запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. У разі задоволення такого клопотання особу, взяту під варту, у найкоротший строк буде доставлено до слідчого ізолятора, де провести аудіо-, відеоконтроль особи значно складніше.

Як свідчить практика, тягар організації цієї НСРД лягає на прокурора, який має забезпечити злагодженість дій слідчого, працівників оперативного та оперативно-технічного підрозділів, персоналу ІТТ.

З обмеженим строком тримання затриманого в умовах ІТТ пов'язана також і потреба особливої уваги прокурора до питань вручення письмового повідомлення про підозру та клопотання про обрання затриманому запобіжного заходу. А вже відповідно до ч. 3 ст. 278 КПК України, якщо особі не вручено повідомлення про підозру після двадцяти чотирьох годин із моменту затримання, така особа підлягає негайному звільненню.

Оскільки переважна частина статей Кримінального кодексу України, якими встановлено відповідальність за вчинення тяжких та особливо тяжких наркозлочинів, як додаткове покарання передбачає конфіскацію майна, прокуророві на початковому етапі досудового розслідування якнайшвидше потрібно з'ясувати питання про наявність у власності підозрюваного рухомого та нерухомого майна, забезпечити накладення на нього арешту.

Але на практиці з цим постають серйозні проблеми. Так, 97 % опитаних прокурорів зазначили, що відповіді на свої запити стосовно належного підозрюваному майна до Агентства з розшуку та менеджменту активів вони отримують не раніше ніж через місяць. За цей час підозрюваний за сприяння захисників зазвичай встигає продати (подарувати) належне йому майно.

До того ж відповіді Агентства з розшуку та менеджменту активів надходять прокуророві з грифом «Для службового користування», що унеможлиблює їх долучення до матеріалів кримінального провадження та обґрунтування ними клопотання слідчому судді про накладення арешту на майно. Тому прокуророві доводиться робити окремі запити щодо кожного об'єкта рухомого та нерухомого майна підозрюваного до органу, який документально посвідчував право власності підозрюваного на цей об'єкт, що збільшує витрати часу, розширюючи можливості підозрюваного позбутися свого майна.

Окремим чинником, що негативно впливає на процесуальне керівництво на початковому етапі розслідування наркозлочинів, є значні обмеження

прокурорів у самостійності прийняття рішень, зумовлене адміністративним впливом у поєднанні з неофіційними вимогами. Вітчизняні прокурори мають погоджувати з керівництвом майже кожне своє рішення в будь-якому кримінальному провадженні, зокрема й у справах про наркозлочини. Це, серед іншого, стосується деталей кваліфікації кримінального правопорушення, повідомлення особі про підозру та змісту клопотання про обрання запобіжного заходу, питань укладання угоди про визнання винуватості, закриття кримінального провадження тощо.

Проте ця проблема притаманна не лише Україні. Так, L. Soubise (2023) звернув особливу увагу на недостатньо вивчений аспект професійної ідентичності державних обвинувачів – моральну легітимність і, зокрема, самолегітимність, тобто віру прокурорів у власну компетенцію приймати рішення в окремих справах. Завдяки прямим спостереженням та інтерв'ю виявлено відчуття втрати власної легітимності співробітниками Королівської прокуратури Великої Британії через постійний моніторинг їхніх рішень колегами та керівниками. Цей усеосяжний менеджеризм, на думку дослідника, підриває саму легітимність (і, відповідно, прозорість), над розвитком якої прокуратурі довелося важко працювати з моменту створення.

В іншій площині питання моральної легітимності та самолегітимності прокурорів розглядають американські науковці і практики. Здебільшого такі дослідження безпосередньо пов'язані з проблемами незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин. Зокрема, це питання визначення прокурором доцільності кримінального переслідування за зберігання незначної кількості наркотиків (для власного вживання). Як стверджують фахівці (Baughman, & Wright, 2020), занадто активне кримінальне переслідування за ці та інші незначні кримінальні правопорушення призвело до масового ув'язнення людей на тривалі строки.

Таке зі свого боку спричинило втрату довіри значної кількості населення до судів, прокуратури та поліції. Ці установи в очах мешканців громад втратили свою моральну правоту. Водночас більшість осіб, які потрапили під репресії, були потомками вихідців з Африканського континенту, що обурило широкі верстви населення США, які належать до цієї категорії (їхню думку поділили й інші американці). Зрештою все це спричинило стихійні масові заворушення, поштовхом до яких стало вбивство Джорджа Флойда, яке вчинив офіцер поліції (Cherniavskyi et al., 2021).

Наслідком цих подій було виникнення в прокурорському середовищі «прогресивного» руху. Він полягає в запровадженні практик, спрямо-

ваних на запобігання масовим ув'язненням, усунення расової нерівності (расово непропорційних наслідків обвинувачення), застосування відмови від обвинувачення у вчиненні нетяжких наркозлочинів і надання переваги над кримінальним покаранням застосуванню заходів медичного та виховного характеру (зокрема й примусовим) і соціальної реабілітації. Отже, «прогресивні» прокурори намагаються утвердити свій моральний авторитет (легітимність) як в очах своїх співгромадян, так і у власному переконанні (Shelikhovska, & Hribov, 2023).

Так, досліджуючи стратегії рядових прокурорів у Белтоні (США), фахівці (Cox, & Gripp, 2022), з-поміж іншого, зробили такі висновки: 1) визнаючи проблему легітимності, з якою стикаються прокурори загалом, прокурори Белтона прагнуть відмежуватися від своїх колег (інших прокурорів, поліції, суддів), яких вони вважають відповідальними за масові ув'язнення; 2) роблячи це, вони прагнуть утвердити свою моральну, інтелектуальну та соціальну перевагу; 3) відмежовуючись від поліції, прокурори одночасно демонструють свою здатність впливати на її рішення, припиняти її нелегітимну діяльність і притягувати до відповідальності офіцерів, винних у порушенні закону; 4) визнаючи системну несправедливість і виклики, з якими стикаються обвинувачені в кримінальному правопорушенні, прокурори схиляються застосовувати до останніх альтернативні кримінальному переслідуванню заходи.

Зазначені альтернативні заходи здійснюють за спеціальними програмами, які передбачають застосування спеціального лікування, виховання, соціальної реабілітації правопорушників із залученням їх до суспільно корисної праці тощо. Такі програми часто піддають критиці, зокрема й через те (Wright, & Levine, 2021), що немає певних стандартів та ustalених критеріїв. Брак єдиних підходів до змісту та форми цих програм зумовлений тим, що їх розробляють і реалізують прокуратури штатів США, які не мають єдиного підпорядкування та діють незалежно одна від одної.

Крім того, суперечливе законодавство деяких штатів не сприяє належній реалізації таких програм. Наприклад, у штаті Вісконсин чинний закон про вбивства, спричинені наркотиками, прийнятий ще 1986 р. Він мав на меті викриття та засудження наркозбувачів. Проте положення цього закону дозволяли притягувати до відповідальності та суворо карати наркозалежних осіб, які не причетні до наркобізнесу. Ідеться про друзів, родичів, знайомих померлого від передозування наркотиками, які знайшли для нього чергову дозу або поділилися нею. Тобто наркомани можуть бути обвинувачені в убивстві, коли вони викликають

медичну допомогу для жертви передозування. У Вісконсині з 2014 р. чинний й інший закон, що передбачає надання таким особам лікування від наркоманії та їх захист від судового переслідування. Але його виконання стикається з проблемами через активну реалізацію положень закону 1986 р. З огляду на викладене постала потреба, слухно пропонують фахівці (O'Brien, 2020), скорегувати як законодавство, так і прокурорську практику.

Серед особливостей діяльності «прогресивних» прокурорів США у справах щодо незаконного наркообігу й активне використання інституту угод про визнання винуватості. Вивчаючи це питання, дослідники (Grodensky et al., 2023) провели опитування прокурорів, які описали роботу над досягненням п'яти головних прогресивних цілей у своїх рішеннях щодо укладення угоди про визнання винуватості: зняття обвинувачень у зберіганні наркотиків у невеликій кількості; уникнення надмірного покарання, насамперед за злочини без жертв; відмова від кримінального переслідування у завідомо слабких справах; заохочення відкритого спілкування зі стороною захисту; сприяння расовій рівності. Описи прокурорів, як такі цілі керувалися рішеннями у справах, унаочнюють вплив прогресивного судового переслідування на систему кримінального правосуддя через укладення угоди про визнання винуватості.

Водночас фахівці засвідчують (Gershowitz, 2021) невинуватого поширення ліберальної політики «прогресивних» прокурорів на численні справи щодо лікарів, які масово призначали пацієнтам наркотичні засоби без відповідних медичних показань, цілком виправдано порівнюючи їх із вуличними торговцями наркотиками, а також слухно зазначаючи, що використання лікарських ліцензій для прикриття свого незаконного бізнесу лише підвищує суспільну небезпеку вчинюваних ними протиправних дій. Незважаючи на те що такі лікарі були позбавлені своїх ліцензій через зловживання правом призначати пацієнтам наркотичні препарати (доведення їх винуватості не становило складнощів), прокурори відмовлялися від їх кримінального переслідування.

Проте слід погодитися з А. М. Gershowitz (2021) щодо необхідності кримінального переслідування та притягнення до відповідальності лікарів, які безпідставно видають рецепти для придбання наркотиків. Одночасно практики «прогресивних» прокурорів США щодо використання їх дискреційних повноважень для відмови від кримінального переслідування та державного обвинувачення за окремими категоріями наркозлочинів варті уваги як такі, що заощаджують ресурси держави та відповідають принципам функціонування демократичного суспільства. За-

стосування цих практик (як і практик укладення угод про визнання винуватості) вже на початковому етапі розслідування кримінальних проступків і нетяжких наркозлочинів вивільнить час слідчих, прокурорів, оперативних працівників, експертів, аби спрямувати їхні зусилля для викриття тяжких та особливо тяжких злочинів у сфері наркообігу. Тому на часі вдосконалення вітчизняного законодавства в частині розширення заохочувальних норм і мінімізації державної репресії щодо осіб, які вчинили кримінальні проступки та нетяжкі злочини в цій сфері, а також у частині розширення повноважень процесуальних керівників і забезпечення їх реальної самостійності в прийнятті рішень. А втім, це предмет окремого дослідження.

Висновки

Початковим етапом розслідування наркозлочину слід вважати період, який розпочинається внесенням відомостей до ЄРДР (або ж процесуальними діями, що йому передували – затримання та/або огляд місця події) і завершується закінченням усіх невідкладних процесуальних дій (тобто таких, зволікання в проведенні яких ставить під загрозу одержання фактичних даних щодо обставин кримінального правопорушення та надалі може слугувати підставою для сумніву щодо допустимості таких даних як доказів). У кожному конкретному випадку такий етап буде різним залежно від слідчої ситуації, різноманіття яких зумовлено широким спектром наркозлочинів та обставинами вчинення конкретного кримінального правопорушення.

Для кожної зі слідчих ситуацій притаманні власні особливості процесуального керівництва досудовим розслідуванням на його початковому етапі. Тому особливого значення для прокурора набуває: по-перше, кваліфікація вчиненого (або такого, що готується) наркозлочину; по-друге, криміналістична характеристика цього злочину, пов'язана з обставинами його вчинення. Від конфігурації поєднання цих двох чинників залежить концепція організації і тактики досудового розслідування та процесуального керівництва ним.

У будь-якому разі на початковому етапі розслідування наркозлочинів особливої уваги прокурора потребують питання:

перевірки наявності в матеріалах кримінального провадження згідно з даними про рух кримінального провадження в Єдиному реєстрі досудових розслідувань відповідних постанов про призначення прокурора (групи прокурорів), а також слідчого (дознавача) у цьому кримінальному провадженні, що надасть відповідні повноваження здійснювати прокурорський нагляд і проводити досудове розслідування в ньому;

перевірки правильності кваліфікації наркозлочину слідчим (ґрунтуючись на зіставленні фактичних обставин кримінального правопорушення, норм КК України та актуальних правових позицій Верховного Суду щодо кваліфікації кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів);

перевірки за наявними документами виконання слідчим вимог кримінального процесуального закону під час затримання особи щодо роз'яснення затриманому (підозрюваному) його прав (насамперед права не свідчити проти себе та права на захист), а також надання можливості їх реалізації;

перевірки дотримання всіх формальних вимог під час проведення невідкладних процесуальних дій (затримання, огляду місця події, огляду та обшуку житла чи іншого володіння особи) і складання відповідних протоколів, зважаючи на фіксацію часу та місця проведення, усіх учасників, роз'яснення їхніх прав та обов'язків;

контролю своєчасності: повідомлення затриманому про підозру; звернення до слідчого судді

з клопотанням про обрання запобіжного заходу (а також вручення копії клопотання з додатками підозрюваному); визнання вилученого майна доказами в кримінальному провадженні, накладення на них арешту; призначення слідчим необхідних експертиз (із коректним формулюванням питань, поставлених експерту);

пошуку та накладення арешту на активи підозрюваного в кримінальних провадженнях щодо наркозлочинів, де санкцією відповідної статті (частини статті) передбачено додаткове покарання у виді конфіскації майна;

забезпечення належного процесуального оформлення та організації проведення аудіо-, відеоконтролю особи в умовах ізолятора тимчасового тримання в провадженнях щодо тяжких та особливо тяжких наркозлочинів.

Подяки

Немає.

Конфлікт інтересів

Немає.

References

- [1] Baughman, S. B., & Wright, M. S. (2020). Prosecutors and Mass Incarceration. *Southern California Law Review*, 94(5), 1123–1190.
https://southerncalifornialawreview.com/wp-content/uploads/2022/02/Baughman_Final.pdf
- [2] Blahuta, R. I., Anhelenuk, A.-M. Yu., Hutsuliak, Yu. V., Komissarchuk, Yu. A., Kuntii, A. I., Maistrenko, M. M., Riashko, O. V., Tataryn, I. I., Khytra, A. Ya., & Shekhavtsov, R. M. (2019). *Dosudove rozsliduvannia: navch. posib.* (Yu. A. Komissarchuk, & A. Ya. Khytry, Red.). Lviv: LvDUVS. 600 s. [in Ukrainian].
https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3500/3/%d0%94%d0%be%d1%81%d1%83%d0%b4%d0%a0%d0%be%d0%b7%d1%81%d0%bb%d1%96%d0%b4_11-04-2019%20.pdf
- [3] Cherniavskiy, S. S., Hribov, M. L., & Korzun, A. S. (2021). Vykorystannia v Ukraini zarubizhnoho dosvidu protydiv masovym zavorushenniam [Usage of the Foreign Experience of Mass Disorders' Counteraction in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*, 118(1), 8–23 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.33270/01211181.8>
- [4] Chervinskyi, V. V. (2024). *Predstavnytstvo poterpiloho vid dorozhno-transportnoi pryhody v kryminalnomu provadzhenni* [Dysertatsiia doktora filosofii, Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav]. Kyiv. 291 s. [in Ukrainian].
- [5] Chornous, Yu., & Leliuk, T. (2023). Organization of forensic examinations in criminal proceedings as a condition for the effectiveness of the investigation of criminal offences. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 13(2), 50–62.
DOI: <https://doi.org/10.56215/naiachasopis/2.2023.50>
- [6] Cox, A. L., & Gripp, C. (2022). The Legitimation Strategies of «Progressive» Prosecutors. *Social & Legal Studies*, 31(5), 657–678.
DOI: <https://doi.org/10.1177/09646639211060814>
- [7] Gershowitz, A. M. (2021). The Opioid Doctors: Is Losing Your License Sufficient Punishment for Drug Trafficking? *Hastings Law Journal*, 72(3), 871–918.
https://repository.uclawsf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3927&context=hastings_law_journal
- [8] Grodensky, C. A., Crozier, W. E., Gifford, E. J., & Garrett, B. L. (2023). Understanding Plea Bargaining in a New Progressive DA's Office: How Line Prosecutors Understand and Implement Progressive Goals Through Plea Decisions. *Criminal Justice and Behavior*, 50(3), 429–453.
DOI: <https://doi.org/10.1177/00938548221140356>
- [9] Hloviuk, I. V. (2016). *Kryminalno-protsesualni funktsii: teoretyko-metodolohichni zasady i praktyka realizatsii* [Criminal procedural functions: theoretic-methodological principles and practice] [Dysertatsiia doktora yurydychnykh nauk, Natsionalnyi universytet "Odeska yurydychna akademiia"]. Odesa. 602 s. [in Ukrainian].
- [10] Holovin, D. V. (2021, Lystopad 4). Osoblyvosti ta poriadok vykorystannia elektronnykh dokumentiv u protsesi dokazuvannia zlochyniv u sferi obihu narkotychnykh zasobiv. V *Ekonomichna ta informatsiina bezpeka: aktualni*

- pytannia ta innovatsii: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (s. 77–81). Dnipro: Dnipropetrovskyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav [in Ukrainian].
- [11] Kolodras, Kh. M., & Sylenok, K. (2021). Zastosuvannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia zlochyniv, poviazanykh iz nezakonnym obihom narkotychnykh rehovyn [Application of Special Knowledge in the Investigation of Crimes Related to Illicit Drug Trafficking]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*, 2(24), 92–108 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2.2021.06>
- [12] Kolomiets, A. (2019). Pomylyky, shcho vynykaiut pry rozsliduvanni kryminalnykh provadzhen, poviazanykh z obihom narkotychnykh zasobiv. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo*, (11), 329–332 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.11.56>
- [13] Korniienko, M. V., & Holovin, D. V. (2022). Kontrol za vchynenniam zlochyniv u sferi obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn, yikh analogiv abo prekursoriv: orhanizatsiino-pravovi aspekty: monohrafiia. Odesa: Helvetyka. 188 s. [in Ukrainian].
- [14] Mitiakin, V. (2020a). Pochatok rozsliduvannia nezakonnogo zbutu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn, yikh analogiv abo prekursoriv za dopomohoiu merezhi Internetu [Start of investigation of illegal sale of drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors with the assistance of mayors]. *Knowledge, Education, Law, Management*, 4(3(31)), 137–140 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.4.26>
- [15] Mitiakin, V. A. (2020b). Typovi slidchi situatsii pid chas zbutu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn, yikh analogiv abo prekursoriv za dopomohoiu merezhi Internetu [Typical investigative situations during the sale of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors via the internet]. *Yurydychna nauka*, 9(111), 151–156 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-111-9.18>
- [16] Mustetsa, I. V., Pelepiuk, O. M., Vasylenko, O. Yu., Shulzhenko, O. V., Kolesnyk, M. O., & Malaniuk, A. H. (2022). Rekomendatsii shchodo zdiisnennia protsesualnogo kerivnytstva dosudovym rozsliduvanniam kryminalnykh pravoporushen u sferi obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn, yikh analogiv abo prekursoriv, u tomu chysli vchynenykh iz zastosuvanniam novitnikh informatsiinykh tekhnolohii: metodychni rekomendatsii. Ofis Heneralnogo prokurora. 45 s. [in Ukrainian].
- [17] O'Brien, E. (2020) A Willful Choice: The Ineffective and Incompassionate Application of Wisconsin's Criminal Laws in Combating the Opioid Crisis. *Wisconsin Law Review*, (5), 1065–1105.
DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3675887>
- [18] Papusha, I. O. (2015). Osoblyvosti protsesualnogo kerivnytstva dosudovym rozsliduvanniam zlochyniv u sferi nezakonnogo obihu narkotykyv. *Pivdennoukrainskyi pravnychi chasopys*, (1), 100–104 [in Ukrainian].
- [19] Pchelina, O. (2016). Etapizatsiia protsesu rozsliduvannia zlochyniv u sferi sluzhbovoi diialnosti. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo*, (3), 167–170 [in Ukrainian].
http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&_S21P03=FILA=&_S21STR=Pgip_2016_3_32
- [20] Pototskyi, M. M. (2022). Zatrymannia osoby za pidozroiu u vchynenni kryminalnogo pravoporushennia [Detention of a person on suspicion of committing a criminal offense] [Dysertatsii doktora filosofii, Donetskyy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav]. Kropyvnytskyi. 275 s. [in Ukrainian].
https://uacademic.info/ua/document/0823U100068#google_vignette
- [21] Pyrih, I., & Prokopov, S. (2022). Vykorystannia elementiv kryminalistychnoi kharakterystyky na pochatkovomu etapi rozsliduvannia perevezennia narkotychnykh zasobiv zaliznychnym transportom [Use of elements of criminal characteristics at the initial stage of the investigation of drug transportation by rail transport]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav*, 2(117), 266–272 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-2-266-272>
- [22] Rudnytskyi, I. L. (2019). Osoblyvosti vyavlennia, rozsliduvannia kontrabandy narkotychnykh zasobiv, shcho vchyniaetsia orhanizovanymy zlochynnymy hrupamy. *Verkhovenstvo prava*, (1), 124–130 [in Ukrainian].
https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/124-130_9.pdf
- [23] Senchenko, N. M. (2023). Pochatkovi slidchi (rozshukovi) dii pid chas rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen u sferi obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn, yikh analogiv abo prekursoriv [Initial investigation (search) actions in the investigation of criminal offenses in the field of drug traffic, psychotropic substances, their analogues or precursors]. *Naukovyi visnyk Sivershchyny. Serii: Pravo*, 3(20), 81–91 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32755/sjlaw.2023.03.081>
- [24] Shelikhovska, I., & Hribov, M. (2023). Prosecutor's supervision of detection and investigation of drug crimes: International standards and best practices. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 28(4), 30–46.
DOI: <https://doi.org/10.56215/naia-herald/4.2023.30>
- [25] Soubise, L. (2023). Professional identity, legitimacy and managerialism at the Crown Prosecution Service. *Legal Studies*, 43(3), 425–442.
DOI: <https://doi.org/10.1017/lst.2022.47>

- [26] Tsutskiridze, M. S., Haidu, S. V., Kikinchuk, V. V., Drozd, V. H., Burlaka, V. V., Husieva, V. O., Romanov, M. Yu., Matiushkova, T. P., & Fialka, M. I. (2021). *Osoblyvosti rozsliduvannia nezakonnoho vyrobnytstva, vyhotovlennia, prydbannia, zberihannia, perevezennia, peresylannia chy zbutu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn abo yikh analogiv (v t.ch. iz vykorystanniam telekomunikatsiinykh tekhnolohii)*: naukovo-metodychni rekomendatsii. Kharkiv: KhNUVS. 124 s. [in Ukrainian].
http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/12213
- [27] Vashchenko, I. O. (2019). Kryminalistychni pidkhody shchodo klasyfikatsii zlochyniv, poviazanykh z obihom narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn, yikh analogiv abo prekursoriv [Forensic approaches to the classification of drug trafficking offenses, psychotropic substances, analogues or precursors]. *Pravovi novely*, (8), 142-150 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32847/ln.2019.8.21>
- [28] Wright, R. F., & Levine, K. L. (2021). Models of Prosecutor-Led Diversion Programs in the United States and Beyond. *Annual Review of Criminology*, 4(1), 331-351.
DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev-criminol-061020-022236>
- [29] Yankovskyi, V. O. (2024). Okremi elementy kryminalistychnoi kharakterystyky kryminalnykh pravoporushen, poviazanykh z nezakonnym obihom narkotyktiv [Separate elements of the criminal characteristics of criminal offenses related to illegal drug trafficking]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo*, 81(3), 180-184 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.26>

Список використаних джерел

- [1] Baughman S. B., Wright M. S. Prosecutors and Mass Incarceration. *Southern California Law Review*. 2020. No 94(5). P. 1123-1190.
URL: https://southerncalifornialawreview.com/wp-content/uploads/2022/02/Baughman_Final.pdf
- [2] Благута Р. І., Ангеленюк А.-М. Ю., Гуцуляк Ю. В., Комісарчук Ю. А., Кунтій А. І., Майстренко М. М., Ряшко О. В., Татарин І. І., Хитра А. Я., Шехавцов Р. М. Досудове розслідування : навч. посіб. / за заг. ред. Ю. А. Комісарчук та А. Я. Хитри. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 600 с.
URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3500/3/%d0%94%d0%be%d1%81%d1%83%d0%b4%d0%a0%d0%be%d0%b7%d1%81%d0%bb%d1%96%d0%b4_11-04-2019%20.pdf
- [3] Чернявський С. С., Грібов М. Л., Корзун А. С. Використання в Україні зарубіжного досвіду протидії масовим заворушенням. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 118(1). С. 8-23.
DOI: <https://doi.org/10.33270/01211181.8>
- [4] Червінський В. В. Представництво потерпілого від дорожньо-транспортної пригоди в кримінальному провадженні : дис. д-ра філософії : 081 «Право». Київ, 2024. 291 с.
- [5] Chornous Yu., Leliuk T. Organization of forensic examinations in criminal proceedings as a condition for the effectiveness of the investigation of criminal offences. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2023. No 13(2). P. 50-62.
DOI: <https://doi.org/10.56215/naiachasopis/2.2023.50>
- [6] Cox A. L., Gripp C. The Legitimation Strategies of «Progressive» Prosecutors. *Social & Legal Studies*. 2022. No 31(5). P. 657-678.
DOI: <https://doi.org/10.1177/09646639211060814>
- [7] Gershowitz A. M. The Opioid Doctors: Is Losing Your License Sufficient Punishment for Drug Trafficking? *Hastings Law Journal*. 2021. No 72(3). P. 871-918.
URL: https://repository.uclawsf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3927&context=hastings_law_journal
- [8] Grodensky C. A., Crozier W. E., Gifford E. J., Garrett B. L. Understanding Plea Bargaining in a New Progressive DA's Office: How Line Prosecutors Understand and Implement Progressive Goals Through Plea Decisions. *Criminal Justice and Behavior*. 2023. No 50(3). P. 429-453.
DOI: <https://doi.org/10.1177/00938548221140356>
- [9] Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2016. 602 с.
- [10] Головін Д. В. Особливості та порядок використання електронних документів у процесі доказування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів. *Економічна та інформаційна безпека: актуальні питання та інновації* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Дніпро, 4 листоп. 2021 р. / Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2021. С. 77-81.
- [11] Колодрас Х. М., Силенок К. Застосування спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних речовин. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2021. № 2(24). С. 92-108.
DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2.2021.06>
- [12] Коломієць А. Помилки, що виникають при розслідуванні кримінальних проваджень, пов'язаних з обігом наркотичних засобів. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 329-332.
DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.11.56>

- [13] Корнієнко М. В., Головін Д. В. Контроль за вчиненням злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: організаційно-правові аспекти : монографія. Одеса : Гельветика, 2022. 188 с.
- [14] Мітякін В. Початок розслідування незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів за допомогою мережі Інтернету. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 4(31). С. 137–140.
DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.4.26>
- [15] Мітякін В. А. Типові слідчі ситуації під час збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів за допомогою мережі Інтернету. *Юридична наука*. 2020. № 9(111). С. 151–156.
DOI: <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-111-9.18>
- [16] Мустаца І. В., Пелепюк О. М., Василенко О. Ю., Шульженко О. В., Колесник М. О., Маланюк А. Г. Рекомендації щодо здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, у тому числі вчинених із застосуванням новітніх інформаційних технологій : метод. рек. Офіс Генерального прокурора, 2022. 45 с.
- [17] O'Brien E. A Willful Choice: The Ineffective and Incompassionate Application of Wisconsin's Criminal Laws in Combating the Opioid Crisis. *Wisconsin Law Review*. 2020. No (5). P. 1065–1105.
DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3675887>
- [18] Папуша І. О. Особливості процесуального керівництва досудовим розслідуванням злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 100–104.
- [19] Пчеліна О. Етапізація процесу розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 3. С. 167–170.
URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Pgip_2016_3_32
- [20] Потоцький М. М. Затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Кропивницький, 2022. 275 с.
https://uacademic.info/ua/document/0823U100068#google_vignette
- [21] Пиріг І., Прокопов С. Використання елементів криміналістичної характеристики на початковому етапі розслідування перевезення наркотичних засобів залізничним транспортом. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 266–272.
DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-2-266-272>
- [22] Рудницький І. Л. Особливості виявлення, розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняється організованими злочинними групами. *Верховенство права*. 2019. № 1. С. 124–130.
URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/124-130_9.pdf
- [23] Сенченко Н. М. Початкові слідчі (розшукові) дії під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. *Науковий вісник Сіверщини. Серія : Право*. 2023. № 3(20). С. 81–91.
DOI: <https://doi.org/10.32755/sjlaw.2023.03.081>
- [24] Shelikhovska I., Hribov M. Prosecutor's supervision of detection and investigation of drug crimes: International standards and best practices. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2023. No 28(4). P. 30–46.
DOI: <https://doi.org/10.56215/naia-herald/4.2023.30>
- [25] Soubise L. Professional identity, legitimacy and managerialism at the Crown Prosecution Service. *Legal Studies*. 2023. No 43(3). P. 425–442.
DOI: <https://doi.org/10.1017/lst.2022.47>
- [26] Цуцкірідзе М. С., Гайду С. В., Кікінчук В. В., Дрозд В. Г., Бурлака В. В., Гусева В. О., Романов М. Ю., Матюшкова Т. П., Фіалка М. І. Особливості розслідування незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (в т.ч. із використанням телекомунікаційних технологій) : наук.-метод. рек. Харків : ХНУВС, 2021. 125 с.
URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/12213>
- [27] Ващенко І. О. Криміналістичні підходи щодо класифікації злочинів, пов'язаних з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. *Правові новели*. 2019. № 8. С. 142–150.
DOI: <https://doi.org/10.32847/ln.2019.8.21>
- [28] Wright R. F., Levine K. L. Models of Prosecutor-Led Diversion Programs in the United States and Beyond. *Annual Review of Criminology*. 2021. No 4(1). P. 331–351.
DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev-criminol-061020-022236>
- [29] Янковський В. О. Окремі елементи криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2024. № 81(3). С. 180–184.
DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.26>

I. Shelikhovska,

Postgraduate Student of the Scientific Laboratory

Concerning Problems of Crimes' Counteraction

of the Educational and Research Institute No 1,

National Academy of Internal Affairs

1 Solomianska Sq., Kyiv, 03035, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6704-6597>

PROSECUTORIAL SUPERVISION OVER THE INITIATION OF PRE-TRIAL INVESTIGATIONS OF DRUG CRIMES

Abstract. For various reasons, the investigation of criminal offenses related to drug trafficking is not always conducted effectively. Among other factors this is because of issues in procedural guidance, which may have both objective and subjective origins. Identifying these issues and developing approaches to their resolution require scientific research. The purpose of this article is to determine the fundamentals of prosecutorial supervision over the initiation of pre-trial investigations of drug-related crimes. The study employed system-structural, comparative-legal, logical-legal, and other methods. The results of the research reveal that each investigative situation in drug crime investigations has its own specific features concerning the procedural management of the pre-trial investigation at its initial stage. Therefore, the prosecutor's role becomes particularly significant in the qualification of the committed (or planned) drug-related crime firstly, and secondly the forensic characteristics of this crime associated with the circumstances of its commission. The configuration of the combination of these two factors determines the concept of the organization and tactics of the pre-trial investigation and its procedural guidance. At the initial stage of drug crime investigations the prosecutor must pay special attention to the following issues: verifying compliance with all formal legal requirements during the issuance by the head of the relevant police unit of the decree appointing an investigator or inquiry officer in the criminal proceedings, confirming the authorization to conduct investigative actions; the presence in the criminal case materials of the prosecutor's office decree appointing a prosecutor (or a group of prosecutors) in the criminal proceedings; verifying the investigator's (or inquiry officer's) correct qualification of the drug crime; checking the compliance of the investigator with the requirements of the criminal procedural law during the arrest of a person, including explaining the rights to the detained (suspected) person and ensuring the opportunity to exercise those rights; verifying compliance with all formal requirements during the conduct of urgent procedural actions and the drafting of relevant reports; monitoring the timely notification to the detained person of the suspicion, applying to the investigating judge with a request for preventive measures, recognizing seized property as evidence in the criminal proceedings, imposing its seizure, the timely appointment of necessary forensic examinations by the investigator, and conducting initial investigative, including covert investigative (search) actions. The practical significance of the research lies in the potential application of its results to improve current legislation and regulatory acts, as well as the practice of prosecutorial supervision over the investigation of drug-related crimes.

Keywords: procedural guidance; criminal unlawfulness; narcotic substances; forensic examination; human rights; Internet capabilities.